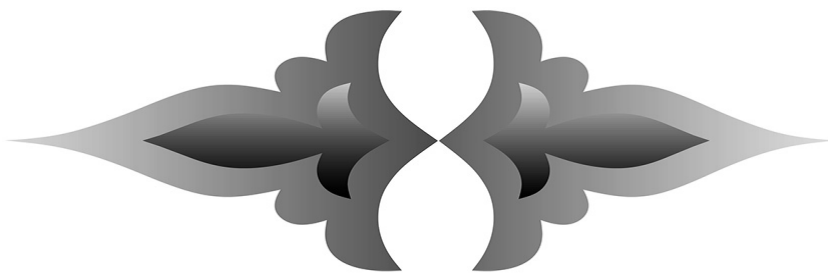




XALİD AZADI



# GECİKMİŞ MƏKTUB

Povest

## PROLOQ

*Qaytar mənə sevinci,  
Könlümü didir hicran!  
İtirmişəm özümü,  
Dünya gözümdə viran!*

*Qaytar mənə sevinci,  
Xatirələr oyansın.  
Vüsala səsləyən yol,  
Qarşımızda dayansın!*

*Qaytar mənə sevinci,  
Sənsiz qəmdir bu həyat.  
Gözlərimdə axan yaş,  
Dilimdə odlu fəryad!*

*Qaytar mənə sevinci,  
Qoy, göz yaşım dayansın!  
Addımlayaq yanaşı -  
Yatan bəxtim oyansın!*

*Qaytar mənə sevinci!  
Qaytar məni özümə!  
Qaytar sənli dünyamı -  
İşiq gəlsin gözümə!*



### Müəllifdən:

Bu hadisələri qələmə almaqla qabağa bədii əsər yaratmaq tapşırığı qoyulmamışdır. Məqsəd iki gənc həyatın qarşılaşdığı çətinlikləri, daha dəqiq desək, iki gəncin faciəsini açıqlamaq və XX əsrin tələblərinə bəzən cavab verə bilməyən adət-ənənəmizin gözlənilməsi gənclərin həyatında qoyduğu izlərdən danışmaqdır. Həyatı bir müstəvitək qəbul etmək olar. İnsansa bu müstəvidə hərəkətdə olan bir nöqtədir. Biz bu müstəvi üzərində hərəkət edə-edə gəlib elə bir məqama çatırıq ki, qabaq çoxqapılı bir divardır. Dayanmaq olmaz. Bu qapılardan birini seçmək, açmaq lazımdır. Ya bəxt, kim hansı qapını seçəcək! Divarın o biri üzünə açılan bu qapılardan keçirik, yol seçirik. Əfsuslar olsun ki, bu yol seçmək şansı bizə bir dəfə verilir. Kiminin yolu xoşbəxtliyə, şirin sevgiyə - səadətə üz tutur. Kimlərisə seçdiyi yol göz yaşlarına, faciəli həyata gətirir.

Müəllif öz adından hamıya, xüsusən də gənclərə uğurlu yol seçməyi arzulayır.

Ola bilər, Solmazla Azadın ata-ana iradəsinə tabe olaraq öz sevgilərini qurban verməsi bir az anlaşılmaz görünəcək. Mən belə oxuculara çatdırmaq istədim: Solmaz insan olmaqla bərabər həm də Azərbaycan Qadınıdır! İsmətinə sığınan, abır - həya anlayışını başı üstə bayraq edən, həyatını sevdiyi böyüklərə: ailə başçısı Ataya etibar edən Azərbaycan Qadını! Epos qəhrəmanı Həcər igidliyini ailə namusu ilə birləşdirən, əri ƏR edən Azərbaycan Qadını! Üstəgəl, 80-ci illər sovet tərbiyəsi. O cümlədən, əsl Azərbaycan Gənci tək tərbiyə alıb böyümüş Azad.

Heç kimin ürəyini yaralamaq haqqımız olmadığı üçün Azadın xahişi ilə bu hekayədə zaman-məkan ad dəyişikləri olmuşdur. Hekayənin inkişaf xətti, iştirakçıların keçirdikləri acılı-şirinli, sevdalı-hicranlı ömür payları olduğu kimi təsvir olunub.

### 1-Cİ HİSSƏ

#### **Azad:**

Verilən suallar hələ də qulaqlarında səslənirdi: "İncimə, qardaş, yoldaşın kimdir, haradandır?"

-1-

Yenə xəyallar getdi arxaya, əl çatmaz, uzaq acıya, şirinə...

...Səhər qaranlığında çatdıq Bakı vağzalına. Qatar fit verdi, dartılaraq dayandı. Düşdüm perrona. Vağzal sanki dəniz idi, insan dənizi, qaynayırdı. Reprodكتورun səsi qatarların hərəkət vaxtını elan edir, camaatı ehtiyatlı olmağa çağırırdı. Perronlarda adam əlindən boş yer tapmaq mümkün deyildi. Burada hər şey hərəkətdə, fırlanmaqda idi. Əgər göydə dayanıb, yuxarıdan aşağı bura baxmaq mümkün olsaydı, vağzal yəqin ki, qarışqa yuvasını xatırlırdı. Bu qaynayan izdihamın içində yük daşıyan arabacıların səsləri az qala reproduktorların səsinə çatırdı:

-Yol verin! Yol verin! Qaçın! Ehtiyatlı olun!

Bu böyük dəmir arabalar heç kimi tapdamadan, qıçların, ayaqların yanından keçir, müştərini birinci tutmaq üçün güllə tək hərəkət edirdilər.

Naməlum hisslər bürümüşdü məni, həm sevinirdim, həm də kədərlənirdim. Qarşımda duran Gələcək, dumanlı, "daha sən sərbəstsən, özünə güvən!" - deyən Gələcək məni bir az qorxudurdu. Nə olacaq, necə olacaq - fırlanırdı beynimdə. İlk vaxtlar qalacağam qohumların evində, sonra isə, kirayə etmək fikrim vardı. Həmişə sevmişəm asılı olmamağı...

### XXX

İki cərgə sıralanan, əsasən, bir mərtəbəli olan evlərin arası ilə uzanan bu küçə həmişə səslili-küylü olardı. Bakının bütün kəndlərində olduğu kimi, burada da qonşular o dərəcədə şirin yaşayırdılar ki, həsəd aparmaq olardı. Hamının evi bir-birinin üzünə açıq idi. Bir də görürdin, hansısa ana çağırırdı uşağını: "Ay uşaq, ay bala (filankəs) gəl bir qismət ye, sonra get oyna!" Cavab gələrdi başqa anadan, küçənin hansısa bir tərəfindən: "Ay filankəs bacı, narahat olma, yedirtmişəm hamısını!" Küçədə hər evin qabağında oturaqlar vardı. Həmişə də qızlı-oğlanlı, qadınli-kışili. Haradasa domino, haradasa nörd oynayırdılar, haradasa çay içərdilər kiçik stolların üstündə. Gecənin ortasınadək. Ruhi sakitlik, əmin-amanlıq, xoş əhval-ruhiyyə hökm sürərdi bu küçədə.

Solmazı ilk dəfə iri tut ağacına söykənən bu oturaqların birində, kitab oxuyan vəziyyətdə görmüşdüm. Bu, iki il qabaq olmuşdu. Onda mən səkkizinci sinfi yenicə bitirmişdim. Çox yalvar-yaxardan sonra atam nəhayət ki, mənim texnikuma sənəd verməyimə razılaşdı. Bir ay Bakıda oldum o vaxt. Həddər yerə gəldik. Elə ilk gündəcə qohumlar atamı döndərdilər fikrindən: "Hayif etmə uşaq. Yaxşı oxuyur, qoy qurtarsın məktəbi tam orta təhsillə, gəlib girsin insituta". Etiraz etsəm də, xeyri olmadı. İşimi heç yerə verə bilməyib qayıtdım gəriyə.

Həmin o vaxtları Solmazla tanış olmuşdum. Bacısıgile qonaq gəlmişdi. Solmaz, arıq, utancaq, çəlimsiz bir uşaq idi. (Elə, mən də uşaq idim onda!) Axşamlar yığışardıq, nə isə danışib qaqqıldeşardıq, güldədik. Solmaz çox vaxt sakit dayanardı, gülsə, güldərdi, o da çox astadan. Hərdən, həyətlərində bir yerdə oturardıq. Gah da çıxardıq qırağa, buruqların fırlanan çarxlarına tamaşa edərdik. Olduqca sakit xasiyyətli, mübahisə sevməyən bir qız uşağıydı. Sonra biz getdik...

-2-

Bir-iki gün keçdi, bir qoca qadının tək yaşadığı 3 otaqlı mənzildə bir otağı kirayə götürdüm. Bir balaca əl gəzdirib otağı saldım qaydaya. Günortadan sonra sənədlərimi vurub qoltuğuma üz tutdum şəhərə.

Budur son iki ildə fikrimi başımdan alan, arzularımı özündə cəmləyən möhtəşəm, dördm?rt?bəli

?z?m?tli bir bina! N???ng qartal qanadları tək yanlara açılmış bir-birinə oxşar korpuslar! Minlərlə cavanların arzu-diləyi! Universitet! Sənədlərimi verdim. Amma, bir belə gənclər, oğlan-qız çoxluğunu, insan izduhamını gördüm, qorxu canımı aldı. Yönlü kitab mağazasından bir kitab alıb qayıtdım evə.

Evlə üzübüz bitən tut ağacına söykənmiş oturacaqda bir qız oturmuşdu, əlində kitab vardı. İndini bilmirəm, amma, o vaxtlar kəndlərdə, qəsəbələrdə hamı bir-biri ilə qarşılaşanda salamlaşdılar. Tanış oldu, ya, özgə, fərqi yox idi. Mən də, həmin adətə uyğun olaraq instinkt səviyyəsində, oturacağın qarşısından keçəndə salam verdim, astadan. Başını qaldırdı, salamımı aldı və gülümsədi üzümə. İlahi! Nə gözəl üz, nə gözəl təbəssüm! Karıxıb qaldım. Gözəllik, cazibəli baxışlar mənə unutturdu hər şeyi. Gözəl qalxdı ayağa. Mələhətli səsle : "Azad, tanımadın yəni?"-dedi.

Gözlərindən tanıdım!

-Solmaz? Ay Allah, necə dəyişmişən, Solmaz!

Bihuş olmuşdum. Suallarına çaş-baş cavab verirdim. Qapıdan çölə çıxan bacısı məni xilas etdi:

-Necəsən, Azad? Hə, yaxşı oldu. Keç, zəhmət olmasa, kömək et. Xalçanı asmalıyam yerinə. Ay qız, Solmaz, gəl sən də kömək et.

Bir təhər kömək etdim. O çəlimsiz, arıq qız qaldmışdı o illərdə. İndi mənimlə xalça asan dünya gözəli Solmaz idi! Asdıq xalçanı. Mənə elə gəldi ki, hərərətım qaynama nöqtəsinə çatdı. "Otur, çay iç!" - desələr də, çıxdım çölə, girdim yaşadığım həyəətə, tələsik yuyundum. Qaçdım çölə.

Solmaz ayaq üstə dayanmışdı. Olduqca gözəl, mütanəsib bədənli, gözəl üzlü bu qız ilk baxışdan, ilk dəqiqədən məni ovsunlamışdı. Kim deyir, İLK BAXIŞDAN yoxdu sevgi?

Yaxınlaşdım. Artıq sakitləşmişdim. Söhbətə başladım. Sən demə, o da bu gün gəlib. Sənədlərini texnikuma verəcək. Mənim də sənəd verdiyimi eşidəndə çox sevindi.

O gündən həyatım dəyişdi. Hər gün axşamüstü oturardım bir yerdə, oxumaqdan, gələcəkdən, kitablardan danışardım. 2-3 saat keçirdi bir dəqiqə kimi. İlahi, niyə vaxt belə tez keçir! Həyatımın ən gözəl, ən qaynar dəqiqələri! Arada bir sahilə çıxır, saatlarla durub mavi dalğaların haray səsinə qatardım səsimizi. Xoşbəxt idim! Bütün varlığım Solmazın gözəlliyinin əsiri olmuşdu. Xəlvət bir guşədə onunla üz-üzə oturub nəyisə müzakirə etmək, pıçıldamaq həyatımın əvəzolunmaz anları idi.

Mən ikinci imtahandan kəsildim. Bir az dilxor olsam da, Solmazın varlığı bütün dərdimi unutturdu mənə. Baharda açılan qönçə, qayğısız, kədər-siz növrəstə bir xoşbəxt xilqət idi Solmaz və onun varlığı ürəyimdə kədərə yer qoymurdu.

Solmaz qəbul oldu texnikuma. Olduqca sevinirdi. Mən qəbul ola bilmədiyimdən dilxorçuluq olsa da, Solmazın qəbul olmağı məni çox sevindirdi. D?rs olmayan günl?rd? çox vaxt Solmazla bir yerdə olardıq. Arada ?eç bir ??d-peyman olmasa da, g?ncliyin çoşğun duyğuları öz işini görməkdə idi.

Beləcə, vaxt bir göz qırpımında keçdi. Gəldi payız. Əsgər getmə dövrüm çatdı. Noyabr ayında kənddəydim. Onunda yola salınmaq üçün Biləcəri-də, mərkəzi çağırış məntəqəsində olmalıydım. Böyük şənlik oldu. Xeyli adam vardı. Bizlərdə adətdir əsgər gedəni dəm-dəsgahla yola salmaq. Kəndimizin xanəndəsi, gözəl səsi ilə hamını valeh edən Elmanın mahnıları yayıldı kəndə. Çox arzular söyləndi, xoş niyyətlər deyildi ünvanıma. Kim dedi, "ilişmə sarı saçlara!", kimisi dedi -"nə var burada, qal orada, özünə bir gün ağla", ən doğru və yerində deyilən söz qonşu uşağın oldu: "əmi, bax ha, furajkan mənimdi. Bir də, çoxlu nişanlar gətir mənə!" Ayın yeddisi evimizlə vidalaşmış gəldik Bakıya. Kiçik dayım mənimlə idi. Onu da deyim ki, bu sadə və mehriban dayımla münasibətimiz tək dayı-bacıoğlu münasibəti deyil, həm də, əsl dost münasibəti idi. Olduqca sevirdim və mənə xoş idi onunla yoldaş olmaq, söhbətləşmək. Aramızda da yaş fərqi çox deyildi. Mənim kiçik yaşlarımdan rus dilini öyrənməyimin əsas səbəbi dayım idi. Fikrim vardı ki, münasib vaxt tapım, dayıma Solmaz barədə danışım. Danışa bilmədim, utandım.

Solmaz bilirdi ayın onu gedəcəyimi. Ayın səkkizi bütün axşamı gecə saat birədək bir yerdə olduq. İlk dəfə Solmazla kinoya getdik. Yerimiz orta cərgədə idi. İlk dəfəydi belə yaxın, söykənib oturmuşduq. Sol tərəfim od tutub yanırdı. Məndə dəli bir arzu-istək oyanmışdı, onu qucaqlamaq, bağrıma basmaq istədim, amma cəsarətım çatmadı.

Kino hind kinosu idi. O vaxtlar hamımız hind kinolarının vurğunuyduq. Qorxulu xəstəlik yayılır şəhərə. Hamı qaçır, bircə köməksiz xəstə qadın qalır bir evdə tənha. Həmin evə oğru (Şaka) gəlir. Amma, xəstə qadını görüb, fikrini dəyişir. Çox əziyyətlərdən sonra qadın sağalır. Məhəbbət, alicənablıq, təmiz, təmənnaş sevgi, faciə, sevinc üstündə qurulmuş film. Nə isə, birdən hiss etdim ki, Solmaz

kövrəlib. Qadınlar fizioloji quruluşa görə göz yaş tökməyə mahirdirlər. Buna görə də, düşündüm ki, Solmaz xəstə qadın Şantinin halına acıyır. Amma, kinodan sonra, yol gedəndə başa düşdüm ki, Solmazın belə kədərli olmağına tək filmin təsiri deyil, mənim sabahki əsgərlik məsələmin də təsiri olub. Işıq yandı. Film qurtardı. Kinodan çıxıb piyada düşdük yola. Pərişan olduğunu gizlədə bilmirdi Solmaz.

-Təki olmayaydı bu əsgərlik!

-Kişilərin borcudur sizi qorumaq! - Özümü ağıllı, ciddi göstərmək istədim.

-Olaydı bir ay, iki ay, lap uzağı üç ay!

Şirin söhbətlər, Solmazın məlahətli səsi vaxtın necə keçdiyini mənə unutturdu. Danışdıq ki, sabah axşam birçə saat da olsa, görüşək, bir yerdə olaq.

Görüşdük. Bütün günü özümü hazırlamışdım Solmazla danışmağa, sevgimi açıqlamağa. Əfsuslar, yenə də gücüm çatmadı, utandım eşqimi elan etməyə. Vidalaşdıq qoşa neft buruqlarının yanında. Məni Biləcəri hərbi yığım məntəqəsindən dayım yola saldığı üçün Solmaz gələ bilməzdi.

Noyabrın onu, səhər saat doqquz idi. Biləcəri hərbi məntəqəsi sanki, qaynayırdı. Hərbi xidmətə çağırılanlar, ata-analar, əmi-dayılar, xidmətdə olan əsl hərbiçilər qarışmışdı bir-birinə. Bizi səslədilər radio ilə. Yığıldıq bir yerə. Hər birimizə nömrə verib təyin etdilər qruplara - komandalara. Üc-dörd saat vaxt verib dedilər günortadan sonra yola düşürük.

Dayımla ağacların sıx olduğu bir küncə çəkilib oturmuşduq. O mənə ürək-dirək verir, sakit olmağa çağırırdı. Amma, ürəyimdə təlaş, həyacan qarışmışdı bir-birinə. Sevimlilərimlə ayrılmaq, iki il qürbətdə yaşamaq istər-istəməz narahatçılıq verirdi mənə. Köynəyimin cibində balaca bir şəkil vardı, tez-tez əlimlə o şəkili yoxlayırdım, sanki, itirməyə qorxurdum.

Birdən, saat 11 radələrində radionun səsi çox yüksək tonla yayıldı hər yana:

-Diqqət! Diqqət! Bütün komandalar yığılsın filan nömrəli blokun qabağına!

Axi, hələ vaxta var idi, görəsən, nə üçün yığırlar bir yerə?

İzdiham axışdı deyilən yerə. Üç nəfər yüksək rütbəli zabıt çıxdı qabağa:

-Diqqət, çağırışçılar, atalar, analar! Yaranmış şəraitlə əlaqədar olaraq, yığım saati ayın on ikisi, saat on dördə təyin olunur. Hələlik hamı evinə qayıda bilər!

Hansı şərait, nə olub? Heç kim heç nə başa düşə bilmədi. Amma, sual verən də olmadı. Hamı bir himmə bənd idi. Gurultu ilə axışdıq çıxış yoluna tərəf. Yalnız çöldə, mülki insanlar bizə başa saldılar hansı hadisə baş verib: Moskvada Rəhbər vəfat edib. Bu münasibətlə üç günlük matəm elan olunub.

İnsan ölümü nə qədər faciə olsa da, üç günlük fasilə məni sevindirirdi. Solmazımı görəyimə görə sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Dayımla gəldik Sabunçuya. Çay içdik, çörək yedik. Günorta idi. Sumqayıta getməyi bəhanə edərək dayımdan icazə aldım. Üz tutdum Solmazın texnikumuna. Bilirdim ki, bu gün dərs qurtarır 14.00 - 14.30 radələrində. Foyedə, enli sutunların yanında durub gözlədim. Tələbələr dəstələşib çıxırdılar. Budur, Solmaz iki qızla enir aşağı. Məni gördü, ilk dəqiqə özünü itirən kimi oldu. Hansısa saniyələrdən sonra üz-gözümdə sevinc qaçdı mən tərəfə.

"Soldat" burada? Mən düşündüm ki, sən artıq hərbi formada yol gedirsən!

-Aparmadılar. Dedilər ki, bir yoldaşla gəlməsən, tək aparın deyilik! Həm də dedilər ki, gətirdiyin yoldaş dünya gözəli olmalıdır.

Solmazın dodaqlarından şən gülüş yayıldı ətrafa.

-Əcəb iş düşmüşsən. Haradan tapacaqsan o yoldaşı, həm də, dünya gözəli!

-Birini tapmışam, varımdır. Qalib onun razılığını almaq!

Solmaz gülüşünü kəsdi, məstədicə cazibəli baxışlar zilləndi mənə.

-Təki elə olaydı! - dedi Solmaz.

Və mən ən xoşbəxt insan idim dünyada...

## 2-Cİ HİSSƏ

Bu günkü gündümdən dayanıb nəzər salıram o günə: 15 yaşlı bir qız uşağının və 18 yaşlı yeniyetmənin hisslərlə idarə olunan ürəkləri, düşüncələri! 15-18 yaş üçün həyatın yolunda nə işə problem ola bilərdimi? Yox! Yollar - düz, zirvələr yaxın və "gəl, məni fəth et!" - deyir. Əfsuslar olsun ki, həyat təcrübəsi olmayan, enişli-yoxuşlu yollarda yenicə ayaq üstə sərbəst durmağa can atan təmiz, gələcəyə nikbin baxışlı gənc ürəklər qabaqda hansı çuxurların, keçilməz sədlərin olacağını düşünmürlər.

-1-

İki il müddətində Solmazdan üç məktub aldım. Bir-birimizə açıq-aydın sevgi, məhəbbət məktubla-

rı yazmasaq da, sevgi baharının iyi gəlirdi bu məktublardan.

"İl nə uzun olurmuş, Azad! Mən əvvəllər düşünmürdüm ayın, həftənin necə getməyini. Amma, indi bildim. Mənə indi çatdı ki, təkcə bir həftənin ötməyi üçün 168 saat keçməlidir! Təkcə bir ildə isə bu "168"-lər 52 dənədir!" - Solmazın bu məktubu mənim həyata vəsiqəm idi! Gözəl, xoşbəxt Gələcəyə fərman idi! Mənim Solmazımın verdiyi fərman!

Çox heyflər olsun ki, o vaxtlar yox idi bu günkü əlaqə vasitələri. İnternet, telefon, istəsən görüntülü danış, istəsən yazış həmin dəqiqə. O vaxtlarsa bir xəbər almaq üçün aylar itirirdin. Sibirdən Azərbaycana 15 gün, bəzən bir ay vaxt lazım olurdu məktub çatsın bir tərəfə.

İki il müddətində o balaca şəkil məndən ayrılmadı. Bircə yeri var idi: döş cibimdə, ürəyimin üstündə! Qışın bəzən 50 dərəcəni ötən soyuğunda, yayın istisində yoldaşım, can sirdaşım oldu. Sevincimi, arzularımı bölüşdü, şərik oldu həyata, gələcəyə olan həvəsimə, ümidlərimə.

Ən azından gündə iki dəfə bu şəkillə görüşürdüm:

"-Sabahın xeyir, Solmaz! Necəsən, gülüm, çiçəyim?

-Sabahın xeyir, Azad! Yaxşıyam, əzizim!"

"-Axşamın xeyir, Günəşim! Necə keçdi günün?

-Axşamın xeyir, Azadım mənim! Bu gün oldu hesabla, filanınıcə gün!

-Gecən xeyirə, Solmaz!

-Gecən xeyirə, Azad!"

Bax beləcə, iki il...

-2-

Əsgərlik qurtardı. Bizə bilet verirdilər qatarla getmək üçün. Mənsə dözə bilməzdim altı-yeddi gün yol getməyə. Ürəyim məni tələsməyə çağırır, "səni gözləyən var!" - deyirdi. Bileti əlavə ödənişlə dəyişdim təyyarə biletinə. Uçub gəldim Bakıya. Bacısıgildə yox idi. "Solmaz iki gündən sonra gələcək", dedilər. Ta, rayona-evimizə getmədim. Solmazı görməmiş gedə bilməzdim. Onu görmək, eşitmək arzusu ürəyimdə qaynayırdı. Solmazın mənim ürəyimdə tutduğu yer, onun mənim üçün kimliyi bu iki ildə özünü göstərdi. Yer tapa bilmirdim özümə. Ocağa düşmüş insantək vurnuxurdum. Qara gözlərinə həsrət qalmışdım. Yüz dəfə özümə söz verdim ki, gələcək kimi onu şəhərə dəvət edəcəm, arxayınçı-

lıqda bir yolla hissələrimi ona çatdıracağam. İki gün gözdüm Bakımı. Başımı qatdım cürbəcür qayğılarla. Gözümsə yollardaydı. Küçədə hər səsə, hər addım atana diqqət yetirirdim.

Ağ "Jiquli" dayandı qapıda. Düşdülər maşından.

Bacısının adını çəkərək salam verdim. Hər ikisi cavab verdilər. Solmaz mənə tərəf çevrildi və gülümsədi. Sanki, Günəş doğdu qaranlıq dünyama!

Bu gün ürəyimi anlaşılmaz, çılğın hissələrlə döyündürən, ona gah asudəlik, gah da narahatlıq verən məstədicə sevgimi açıqlamalıydım. Hər dəqiqə mənə ildən uzun görünürdü. Oturacaqların yanında ayaq üstə durmuşdum, yer üzünü işıqlandıran Günəşimi gözləyirdim. O isə, açıq qapının arasında dayanıb, səmada buludların arasından boylanan günəştək mənə baxırdı...

Yavaş-yavaş uzaqlaşdım küçənin yuxarı başına. Küçə yuxarıda dönür sağa və enirdi böyük yola. Burada dayanacaq var idi. On dəqiqəyə yaxın durdum dayanacaqda. Birdən yaxınlaşan ayaq səslərini eşitdim. Və, tanış ətir dəydi burnuma! Günəş idi, göydən yerə enmişdi, yeriyirdi.

Niyə onda Onu bağrıma basmadım, hansı qüvvə məni saxladı? İndiki şüurum o vaxt olsaydı məndə, mən bir dünya dayanıb baxsaydı da belə, qucaqlayıb bağrıma basardım! Öpərdim, yüz dəfə, min dəfə öpərdim! Amma, o vaxt zəmanə başqaydı, biz başqaydıq!..

Mindik avtobusa, sonra metroyla "Baksovet"-ə qədər getdik. Burada çıxdıq yuxarı, başladığımız yavaş-yavaş gözməyə.

Vurulduğum, ürəkdən sevdiyim bir qıza ürəyi açmaq, ona "sevirəm" demək asan iş deyilmiş! Bu bircə sözü demək üçün bütün gücümü toplasam da, cəsarətim azlıq edirdi. Bu fikri əyan etmək gəncliyin ən çətin imtahanıdır. Ömürlük yadda qalan, ən şirin və ən çətin sınaq dəqiqələri! Solmaz isə şirin söhbətində idi. Oxuduğu məktəbdən danışdı. Utanırdım başımı qaldırmağa. Qorxurdum ki, başımı qaldırsam, Solmaz cəsarətsizliyimi gözlərimdə görə. Solmaz mövzunu dəyişdi:

-Dünən səni kino-teatrın qabağında görüb Rahilə, növbədə.

Rahilə bacısı qızı idi Solmazın.

-Hə. Bilet alırdım.

-Nə oldu, kino maraqlı idi?

-Bilmirəm, getmədim.

-Yəqin bilet çatmadı?

-Yox, bilet almışdım...

Biletləri cibimdən çıxardım, göstərdim.

-Bəs nə üçün alınmışdı bu biletlər?!

Özümü itirmişdim. Bir az sükut etdim, özümü cəmləyib dedim:

-Biletin biri sənin idi, biri mənim...

-Aaa..., mən... sən bilirdin ki, mən rayondaydım... və gəlməliydim bu gün!

-Bilirdim... Ömrümün, günümün, hər addımının, düşüncəmin sahibi olmusan, Solmaz!

Sakitlik çökmüşdü. Hər ikimiz susmuşduq. Arabir xəfif külək əsir, xəzan yarpaqları xışıldadırdı. Hündür fəvvarəli hovuzun dəmir sədlərinə söykəndik, sükut içində suyun şırıltısına qulaq asırdıq: fəvvarədən qopan suyun qızılı zərrəcikləri üstümüzə səpələnirdi, Solmaz balaca əllərini çömçələyərək, bu parıldayan su zərrəciklərini yığmağa çalışırdı. Xırda, şəffaf damcılarsa yuxarı atılır və hərdən Solmazın üzünə-gözünə səpələnirdilər.

-3-

Üç günüm sevimli Solmazımla bir saniyə kimi keçdi. Sonra getdim kəndə. Ailə üzvlərim yolumu gözləyirdilər. Dəmdəsgah hazır, məni gözləyirdi. Vurhavurnan hazırlıq gedirdi. Qazan oda qoyulmağa hazır, samovar dolu. Bizlərdə kənd camaatı çox şirin, gözəl münasibət saxlayardılar bir-biriylə. Xeyir-şəri elliklə, bir ailə tək yola verərdilər. Hamı yığılmışdı. Ən çox da məni xoş edən o oldu ki, sevimli müəllimlərimin ikisi şənlikdə iştirak edirdilər. Hər ikisi şeir xəzinəsi idi...

3-4 həftə evimizdə qaldım. Fərsət axtarırdım Bakıya getməyə. Elə-belə gedə bilməzdim. Atamın razı olmayacağını bilirdim. Ona görə də işə girmək, iş stajı qazanmaq istədiyimi bildirdim. Solmazla şərtləmişdik ki, əgər mən Bakıya gec gedəsi olsam, görüşək Şamxorda. Təzə il buraxılışı Solmaz evlərində olacaqdı. Bir yerdə gedərik Bakıya. Kəndləri rayona lap yaxın olduğundan, gəlib-getmək çox da çətinlik yaratmırdı. Görüş yerimiz - rabbitə şöbəsi, rəfiqəsinin iş yeri.

İki saat olardı ki, gəlmişdim. Rabbitə şöbəsinə girdim, Solmaz elə bədii portret vermişdi ki, rəfiqəsi ilə biz dərhal tanıdıq bir-birimizi. Sarışın bir qız idi.

Gülümsəyib salamlaşdı, çıxdı çölə. "Solmaz indilərdə gələr", dedi. Maraqlı baxışlarla məni süzdü başdan-ayağa. Yəqin, istəyirdi görsün rəfiqəsinə layiqəm, ya, yox! Utandığımı görüb əl çəkdi. "Bir az, gəzin, indi gələr." - dedi.

Yaxınlıqda bir oturacağın üstə oturdum. Getdim

xəyallar dünyasına. Solmazın başında t?z?c? açılmış qırmızı qonç? kimi z?rif dodaqlarında pıçıltı ilə deyilən "Azad!" sözü məni qaytardı bu dünyaya, Solmazlı sevimli dünyaya! Solmaz başım üstə durub gülümsəyirdi. Yanaqlarına z?if qızartı çökmüşdü, saçları çiyinl?rind? yayılaraq, boynunu oxşayırdı. İlahi, nə gözəl görünürdü! Solmaz özünə heç vaxt süni yaraşlıq, bəzək-düzək gəzmirdi, n? geyimind?, n? d? görk?mind? göz?llik xatirin? ?eç bir b?z?yi yox idi. Solmaz özü-özlüyündə dünya gözəli idi...

Biletləri bir alsam da, qatara ayrı-ayrılıqda mindik. Gəldik Bakıya.

-4-

Martın sonunadək bir yerdə oldum Solmazla. Demək olar ki, hər gün, ya da ki, iki gündən bir sahilə gələrdik. Sürəhiyə söykənər, mavi dalğaların yüngülcə şaqıldayan səsinə qulaq asa-asa şirin arzular dünyasına keçərdik. Həmişə də eyni yerdə olardıq. Həmişə də axşamlar hava qaralana yaxın, bizimlə qonşuluqda əli əsalı, arıq, uzun qoca dayanardı. Kənardan baxanda qoca heykəli xatırladardı. Qoca məhəccərə söykənərək baxışlarını zilləyərdi Xəzərin uzaq nöqtəsinə, dayanardı bir vəziyyətdə. Sanki, nəyisə, ya, kimisə gözləyirdi. Baxışları uzaq qaranlığa zillənən qoca hərdən hərəkətə gələr, başını çevirib biz tərəfə səslənərdi: "Mənim balalarım, saat neçə oldu, deyin mənə!" Saati deyərdik, qoca çevrilərdi dənizə baxan heykələ, gözləri dikilərdi göy sulara. Yağış, külək qocaya çox elə mane olmurdu. Çox öyrəşmişdik bu üçlük şəraitinə. Əgər qoca gec gəlsəydi, Solmaz "Baba hamı, görəsən?" - deyərdi. Elə ki, qoca gəlib dayanardı öz yerində, şıltaq Solmaz yaxınlaşardı, qocayla salamlayıb razı halda aralanardı. Hərdən mənə elə gəlirdi ki, qoca da bizim üçün darıxır biz olmayanda. Hərdən olurdu ki, biz gecikirdik, yerimizə çatan tək qocayla salamlaşardıq. Qoca məmnum, mülayim səslə salamımızı alardı və bir anlıq onun baxışlarında, üzündə sevinc izləri peyda olardı. Və yenidən qoca baxışlar zillənərdi uzağa, çox güman ki, şirin və kədərli keçmişə zillənərdi bu baxışlar. Solmaz həmişə məni pıçıltı ilə danışmağa məcbur edərdi: "Mane olmayacaq babaya!" - deyərdi.

Çox istəmişəm yaxınlaşıb onunla söhbət etmək, "baba, dənizdən kimisə gözləyirsiniz" - demək istəsəm də, qocanı narahat etməyə cürət etməirdim.

Gözəl bir axşam idi. Xoş, yüngüllük gətirən həzin küləkli bahar axşamı, bayram axşamı. Hər yerdə Novruzun qədəmləri görünürdü.

Adətimiz üzrə, yenə durmuşdum böyük yolda, avtobus dayanacağında. Bu yol və dayanacaq yaşadığımız küçədən görünürdü deyə, görüş üçün tam əl verirdi. Bir az gözlədim. Solmazım gəldi çıxdı. Ağ donu, ağ çəkmələri elə gözəl yaraşdı ki, baxdıqca ürəyim fərəhlə dolurdu. Xoşum gəlirdi qəfil-dən aralanmaq, kənardan tamaşa etmək. Sanki, ququşu idi, üzürdü! Solmaz başa düşürdü mənim kənara çəkilməyimin səbəbini, ona görə də çox vaxt qaçırdı üstümə ki, baxa bilməyim.

-Niyə belə xəsisən, Solmaz? İstəyirəm ağ donlu Mələyi yazım yaddaşıma, insafsızlıq edir Mələk!

-Az-az şirin olur... - Əlavə etdi, uşaq sadəliyi ilə soruşdu. - Görəsən, 10-15 il keçəcək, yenə belə olacağım ?

-Mən, şəxsən, öz yerimə cavab verirəm: 100 il Ağ Donlu Mələyimin əsiriyəm. İnanmırsan, yoxlarsan yüz ildən sonra!

Onda biz elə bildik ki, taleyimiz özümüzdədir və bizim odlu məhəbbətimiz bizə eşqin zirvəsinə yol açacaq!..

Bu dəfə əlində bir boxça var idi.

-Nə götürmüşsən, ver tutum.

-Bayram sovgatı sənin üçün. Özüm aparacağam. Yerimizə çataq, orada verəcəm. Bir az da Babamızı qonaq edərik!

Gəldik sahilə. Durduq öz yerimizdə. Solmaz çantanı açdı, Novruz şirinliklərini verdi mənə. Solmaz fəxrlə dedi:

-Bax, özüm bişirmişəm sənin üçün. Ye və deyənlən: "ləzzətlidir"!

Həyatımda ilk və son dəfə elə ləzzətli bayram şirniyyatı yedim. İlk və son dəfə...

Əfsuslar, o gün qoca gəlmədi. Solmaz qocanı bayram töhvəsi ilə sevindirə bilmədi.

O boyda Bakıda özümə münasib iş tapa bilmədim. Qərara gəldim ki, məktəb vaxtınacan üz tutum Qazaxıstana. İki-üç ay işləyim, məktəb vaxtı qaydarım. Tanışlar, qohumlar orada işləyirdilər və məni işə düzəldə bilərdilər. Getdim ora. Yaya qədər işlədim. Gəldim yenə verdim işlərimi.

Tarixçi olmaq arzumu yenə qaldı ürəyimdə. Qəbul olmadım. Tam ruhdan düşmüşdüm. Dilxor, hey-siz, gücsüz olmuşdum. Məni insan tək sevinməyə məcbur edən yeganə səbəb Solmazın varlığı idi.

Bircə əlac qalırdı: çıxıb getmək Rusiyaya, Uzaq Sibirə! Oxumaq istəyirdim, Solmaza dedim. Ney-

nəmək olardı, razılaşdıq ki, qəbul oluram və birinci kursdan sonra elçi məsələsini həll edirik.

Sentyabrın dördü göz yaşı ilə ayrıldıq Solmazla. Bərk ağladı Solmaz! Kaş, baş verəydi bir hadisə, qatar sınaqdı, ya, mən xəstələnəydim, gedə bilməyeydim, Kaş, Solmaz olaydı bərk iradəli: "YOX! GETMƏ!" - deyəydi...

Mindim vaqona. Haradasa maqnitafon işləyirdi: Oxu, quşlar dilə gəlsin,  
Xoş nəfəsin elə gəlsin,  
Yarım gülə-gülə gəlsin,  
Mən çalanda sazı, bülbül...

### 3-CÜ HİSSƏ

#### -1-

İşə düzəlmişdim. Və arada iki dəfə vətənə gedə bilmişdim, təzə ildə, bir də iyun ayında. Arada imkan edib Solmazla da bir yerdə olduq. İndi Rusiyaya qayıtsam da, ürəyim orada idi. Bu sevgi mənə qüvvət verirdi. Saf, təmiz məhəbbət həyatımı şirin arzularla, səadətlə doldurmuşdu. İşimdən də razı idim. Gözəl kollektiv, gözəl əhval-ruhiyyə, gözəl gələcəyə inam.

Avtobus sürücüsü işləyirdim. Həm də sənədlərimi instituta verdim. Tarixçi olmaq istəsəm də, gedib çıxdım texniki instituta. Mən orta məktəbdən rus dilini bilsəm də, humanitar istiqamətə girməkdən çəkindim. İmtahanları "4"-ə verdim.

Avqustun isti günlərindən biriydi, 22-si. Politexnik institutun "Avtomobil istismarı" fakültəsinin axşam şöbəsinə qəbul olunanlar sırasında öz ad-sovadamı gördüm! Sevincim göylərə çatırdı!

İlahi, nə xoşbəx idim mən! Gözəl işim, 400-600 sovet manatı maaşım, institutum, sağ-salamat ata-ana, gözəl Solmazım - sevincim! 80-ci illərin gəncinə özgə nə lazım ola bilərdi! Xoşbəxtlik bürümüşdü məni.

Onu da deyim ki, 5-6 gün idi, məni və bir neçə yoldaşlarımı xətdən çıxarıb təhkim etmişdilər zavod işçilərini kolxoz tarlasına - kartof qazıntısına aparmağa. Səhər tezdən çıxır, axşam gəlirdik.

Bir bu gün istirahət götürmüşdüm ki, instituta baş çəkdim - qəbul siyahısına baxım, bir də rabitə şöbəsində mənə məxsus olan abunə yeşiyinə nəzər salım.

O vaxtlar abunə yeşiyini almaq çətin olurdu. Bir neçə dəfə qəzet - jurnallarım itdi. Kulminasiya nöqtəsi Bakıdan aldığım "Azərbaycan" jurnalının bir

nömrəsinin yoxa çıxmağı oldu. "Komsomolskaya pravda" qəzetinin redaksiyasına məktub yazdım. Çox keçmədi, mənə poçtda yeşik ayırdılar. Məktublarım, qəzet-jurnalım qoyulurdu o yeşiyə, mən də, həftədə bir dəfə gedib yoxlayırdım. Amma, bu ayı həm instituta görə, həm də, kolxozlara getdiyimə görə 10-15 gün olardı yeşiyi açmamışdım. İnstitutdan sevinclə döndüm.

Yolüstü girdim poçta, yeşiyimi açdım. Qəzet-jurnalım yığılmışdı. Bir məktub da var idi. Gecə qaranlığında tanıyardım o xətti! Solmazdan idi! İlahi, sevincim cütləmişdi! Özümü danlayırdım ki, məktub yaqın çoxdan gəlib, gec gəlirəm poçta.

Konvertin üstündə Azərbaycan poçtunun möhüründə tarix durmuşdu iyulun 18-zi, buranın möhüründə 9 avqust!

Bu tarixlərə sonralar dönə-dönə qayıtdım və yaddaşıma həkk olundu bu rəqəmlər. Və həmin məktub oldu mənə ömür-gün yoldaşı. Demək, məktub poçta verilib, ən azından, 34 gün qabaq! 2 həftə durub burada. Elə oradaca açdım məktubu. "Əzizim, bilirəm, imtahanlarındır. Amma, vəziyyət pisləşir. İmkan et, özünü çatdır. Məni nişanlamaq istəyirlər..."

Tezdən dəstə rəisinin kabinetindəydim. Yay mövsümü işçilər azlıq etdiyini yaxşı bildirdim. Amma, məni heç nə dayandıra bilməzdi. Dəstə rəisimiz heç ağzımı açmamış üzümə nəzər salıb həyəcan dolu səslə soruşdu:

-Nə olub, Azad, nə baş verib?

-Nikolayeviç, mənə on günlük məzuniyyət lazımdır. Təcili Bakıya uçmalıyam.

Artıq sual vermədi.

-Otur, yaz ərizəni! - dedi.

On günlük öz hesabıma məzuniyyət götürdüm. Getdim aeroporta. Birbaşa olmadığı üçün, Daşkəndə, oradan da Bakıya bilet aldım. 24-ü səhər tezdən uçdum. 25-i Bakıdaydım...

-2-

Bacısıgilin qapılarına yaxınlaşdım. Təzəcə qapını döyməyə hazırlayırdım ki, arxadan səs eşitdim:

-Biy, sənsən, Azad?

Bacısıydı. Əlində bir neçə çörək dayanmışdı. Salamladım. Onun da səsində nəşə həyəcan var idi.. -Keç həyəətə, Azad, heç kim yoxdur, danışaq.

Ürəyim sanki, partlayacaqdı. Solmazı gözdi gözlerim.

-Yoxdu, - dedi. - O, rayonda qalır. Papa icazə

vermir şəhərə gəlməyə. Mən sizin aranızda olan səmimi münasibəti bilirdim, Azad.

-Nə səmimilik, Almaz bacı! Biz sevirik bir-birimizi. Nə olub, niyə kimləsə nişan söhbəti gedir?

-Eh, Azad, uşaqlıqdı də. Nələr olmur bu vaxtları. Budu ey, mən pis yaşayıram? Sınıf yoldaşım aşiq olmuşdu mənə. Mənim də ondan xoşum gəlirdi. Şükür, indi görürsən. Sən də, maşallah, ağıllı-başlı bir gözəl igid. Qız tapılmır, yəni sənə. Kimi işarə etsən, qaçacaq dalınca. Solmaz verilib başqasına. Məsələ həll olunub. Sakitləş və qayıt, get.

Od çıxdı gözlərimdən! Baxışlarım zillənmişdi Almaza. Sanki, bu insanı birinci dəfə idi, görürdüm. Mən tanıdığım insan, Solmazın sevimli bacısı deyildi bu qadın! Neçə illər bacı tək hörmət etdiyim, Solmazın qayğısını çəkən, az qala analıq edən bu qadın nələr danışırdı?

Qəfil kəsdi səsini, gözlərimin odu-alovu qorxutdu onu!

-Mən bildiyim bunlardır, dedim sənə. Get, gör, özün eşidərsən! - dedi, - Solmaz rayondadır.

Və qapını bağladı.

Gecə 3-4 radələrində? artıq kənddəydim. Hava işıqlaşanda durdum evlərinin qabağında. Allaha, göydə sayrısan ulduzlara, əsən küləyə yalvarırdım: açılısın qapı, Solmaz çıxsın qapıdan!

Əfsuslar! Heç kim çıxmadı o gün qapıdan. Hansısa qadın qohumları axşamüstü gəldi girdi həyəətə. Mənə isə, dedi ki, onlar yoxdular. Bir neçə günlüyə gediblər Bakıya, ya hara, bilmirəm. Bəlkə də, Solmazın nişanlısıgilə.

Getdim rayona, poçta. Sarışın qızı tapdım, andaman etdi ki, heç nə bilmirəm.

Qaranlıq düşdü, gecələdim Tovuzda. Demək olar ki, bütün gecəni yatmadım. Hərdən olurdu ki, gözlərim yumulurdu, lakin çox keçmirdi, sanki kiminsə gözlənilməz yumruğundan sarsılıb ayılırdım və yorğanına qor dolmuş insan kimi o tərəf-bu tərəfə çevrilirdim. Sübhə qədər od-alov içində yandım. "Nə edim, necə edim?" - söylədim. Nəhayət, yata bilməyib durdum. Geyinib küçəyə çıxdım. Bu sakit, balaca şəhəri sevmişəm. Amma, indi mənə hər şey düşmən görünürdü. İlk avtobusla gəldim yenə Solmazgilə. Köçdən qalmış itlər köhnə yurd yerini necə qoruyub oturlar, mən də elə. Kəsirdim qapının ağzını. Bir azdan həmin qadın yenə gəldi, girdi içəri. Yəqin, iş görmək lazım imiş. Bir azdan çıxdı, getdi.

Günortadan sonra ağ "Jiquli" gəldi, dayandı qapıda. Ürəyim partlayacaqdı! Əfsuslar, atası tək idi.



Hər söhbətə hazır idim.

Yaxınlaşdım. Məni həyəətə dəvət etdi.

"Çay-çörək?"

"Yox!"

-Bala, sən uşaqsan, mən atan yerdə kişiyəm. Cavanlıqda hər şey olur. Unut və çıx get. Bir də buralara gəlmə. Qızım ərə gedib və razıdır həyatından.

-Mən inanmıram sizə, niyə iki insanı siz bədbəxt etməyə çalışırsız. Bir də ki, bircə söz eşidədim Solmazın dilindən! (Mənim bu sözlərim - iki həyatın bədbəxt olmağı özünü doğrultdu. İllər keçdi, Solmazla görüşəndə bildim bunları)

-Bala, sən düşünmə ki, mən qızımı döyə-döyə vermişəm! Səhvini mənim qızım başa düşüb və bu istəklisini özü seçib, sevib. Biz də xeyir-duasını verdik, vəssalam!

Çox söhbət etsək də, heç bir nəticə vermədi. "Oğul, mən burada sayılan kişilərdən biriyəm. Heç vaxt da sözümlə dəyişməmişəm. O ki, qaldı qızımın məsələsi! Qız verilib, söhbət qurtarıb! Səni buradan qovdurmaq, hansısa pislilər etmək asan işdir, amma, etməyəcəm. Bir də bu qarıya yaxın durma.

-3-

Sa?ildə hökum?t evinin qarşısından keç?n geniş küç? ilə gedirəm. Budur bu qoşa və hər ikisi əyri küknar ağacları. Burada Solmazla yumru ağ lampaların işığında dayanıb çox arzular etmişdik. Sükut içində durmuşam, bir saat, iki saat - bilmirəm. Gec?nin sakitliyini arabir maşınların siqnalı və haradasa ged?n tramvayların z?ng s?sl?ri pozurdu. Dənizə tərəf getdim. Ayın işığında d?niz el? şəffaf idi ki, az qala dibi görünürdü. Solmaz söykənərdi bu surahilərə, xahiş edərdim, saçlarını dağıdardı çiyinlərinə. Baxardım, mən f?xr ed?rdim. Ür?yim iftixar ?issi il? el? döyün?rdi ki...

...Geri dönəsi oldum. Dərdli, gözüm yaşlı, ürəyim qan ağlayırdı. Bacısından bir daha nə isə məlumat almaq istədim, daş ürəklər çıxdı qarşıma. "Solmaz gedib, öz xoşuyla, vəssalam!" Nə edə bilərdim? Kimi günahlandırmaq olardı? Övladına xoşbəxtlik istəyərek, ona yol seçən atanımı, ata-ana göstərişini talenin qanunutək qəbul edən məsum, fəqir, olduqca sakit qız uşağımı, səhlənkarlıq edərək məktubu gec oxuyan özümümü, Yazı Yazanın qələminimi?

Əlacım kəsildi, əlim üzüldü hər yerdən. Korpeşman geri qayıtmağa qərar verdim. Qatarla Mineralniye Vodı şəhərinə getməli oldum. Oradansa

təyyarə ilə uçacaqdım. Qatara minəndə ürəyimin necə qanlar ağladığını ifadə etməyə indi mənim gücüm çatmaz. Ürəyimi, varlığımı itirib gedirdim Azərbaycan.

Düşdük yola. Kupədə məndən əlavə, bir rus kişisi və cavan qızı ilə, bir yaşlı azərbaycanlı qadını vardı. Söhbətlərindən bildim ki, qız Novosibirsk Dövlət Universitetinin son kursunda oxuyur. Bu səfərim macərəsiz ötüşmədi.

Qatar sürət yağmışdı, təkərlərin ahəng taqqıltıları bir-biri ilə təzə tanış olan sərnəşinlərin söhbətlərinə qüvvət verirdi. Mənsə heç kimlə danışmağa həvəsim olmadığı üçün yapışmışdım pəncərəyə, gözlərim naməlum nöqtədə, xəyallarımşa uzaqlarda, itirdiyim insanın yanında idi.

Bir-birini itirmiş iki bədbəxt, iki parçalanmış ürək, iki cüt ağlayan göz!

On gün qabaq özünü dünyanın ən xoşbəxti sayan bugünkü bədbəxt!

Artıq Dağıstana girmişdik. Kupədə ikicə nəfər - mən və cavan qız qalmışdıq. Kişi siqaret çəkməyə getmişdi. Azərbaycanlı qadıninsa səsi qonşu kupədən gəlirdi. Qız əks tərəfdə, aşağı yerdə qarıya tərəf uzanıb kitab oxuyurdu. Günortaya yaxın idi. Günəş yavaş-yavaş gəldi, durdu kupemiz tərəfdə. Günəş şüaları kupenin pəncərəsindən içəri düşdüyündən kupe istiləmişdi. Qız məndən xahiş etdi ki, şüşənin pərdələrini çəkim yerinə. Durdum ayağa. Pərdənin sol yarısını çəkdim şüşənin qabağına. Pərdənin ikinci yarısını çəkə bilmədim. İkinci mərtəbə yataq yeri açıq olduğundan maneçilik törədi. Örtüyü yerinə çəkmək üçün ikinci mərtəbə yataq yerini qaldırmaq lazım idi. Bu yer isə, qız uzandığı yerin üstündə idi. Qatar isə Azərbaycan qatarı idi! Yatacaq yerinin qırağından tutub qaldırmaq istədim. Elə həmin anda bu enli, ağır taxta yatacaq yeri getdi aşağı! Həm də, fırlandı bu zəhrimar taxt, til - qırağ hissesi ilə üzə aşağı düşdü. "Oy, mama!" Qızın qışqırmağı ilə, alından al qan yayılmağı bir oldu. Sən demə, yatacaq yeri sınıq imiş! Bir himə bənd imiş düşsün. Qızın atası mənə başladı söz davasına. Məni eylədi günahkar. Qatar dayanmışdı. Həkim gəlmişdi. Yuyub təmizlədilər yaranı. Sarıq qoydular. Bir azdan üç nəfər milis işçiləri gəldi. Xeyli yazdılar, sorğu-sual etdilər. Qızın atası ərizə yazdığına görə məni düşürmək istədilər. Məni, bəlkə də, düşürəcəydilər, qız normal vəziyyətə gəlib danışmasaydı. Sağ olsun, əsl hüquq müdafiəçisi imiş. Nə isə, milislər məni qatardan düşürmədilər. Günahım olmasa da, özümü xəcalətli sayır, hər dayanacaqda yaralıdan bir şey lazım olub-olmadığını

soruşur, nəşə almağa çalışırdım. "Mineralniye-Vodı"da xudahafizləşib düşdüm qatardan. Səhərə yaxın evdəydim artıq.

-4-

Həyatda bir anlayış var: metamorfoz hadisəsi. Mahiyyətin və formanın tam dəyişmə hadisəsi. Məndə həmin metamorfoz hadisəsi baş verdi başma gələn bu fəlakətdən sonra. Mən həmişə gülürüz, deyib-gülən, zarafatı sevən bir insandan çevrildim gülməyə çətinlik çəkən, ürəyində dərd-qəmdən başqa bir şey olmayan insana. Mənim Solmazımı, mənim Sevincimi, mənim Arzularımı aldılar məndən, cismən aldılar. Buna bir cavab olaraq, mənim yaralı ürəyim mənim qəmimi, kədərimi, qəlbinin göz yaşlarını çevirdi kərpicə, sementə, betona. Daxilimdə tikdi bir qala divarı. Həmin qalanın içində durub o sevgim, o Solmazım, Arzularımız, Diləyimiz. Təmiz, ləkəsiz, saf arzularla yaşayan gəncliyimiz durub orada! Oraya, o qalanın içinə girə biləcək kənar bir qüvvə yoxdur bu həyatda. Ürəyimdə, şüurumda, gecəmdə, gündüzümdə durub bu qala. Yalnız bir qüvvə var daxilimdən bunları silməyə, o da, İlahi qüvvədir, Ulu Tanrıdır. Amma, Yaradan məndən almaq istəsə bunları, ala bilər yalnız nəfəsimlə, həyatımla bir yerdə!

Günəşim mənimlədir həmişə - xəyallarımın, arzularımın, istəklərimin özəyidir. Yuxularımın qonağıdır. Rahatlaşıram Solmazı yuxuda görəndə. Raziyəm, ayılmayım, əbədi olsun yuxum, amma mənimlə olsun, danışsın, saçlarını töksün çiyinə mənim gözəl Solmazım! Susmasın, danışsın mənimlə! Lal və qəmli baxışlar doludur suallarla.

"Niyə gəlmədin? Mən ki, yalvardım: çatdır özünü! Niyə aparmadın məni?" "Səni yox, özümü itirmişəm, yox olmuşam, Solmaz! Yoxdur şən, gələcəyə, sabaha boylanan Azad!" "Danış, Solmaz, bəlkə qayıda biləm özümə!" Amma, danışmır, susur, baxır sakitcə. Cavan, gözəl...

***Yuxuma girmişdin bu gecə yənə,  
Gördüm, gözlərində qəmginlik vardı.  
Nə danışa bildik, nə də ki, dinə,  
Qorxduq, danışsaydıq yuxu qaçardı.***

***Yuxuma girmişdin deməyə mənə -  
Qayıdaq, cavanlıq eşqini anaq!  
Qayıdaq, bir anlıq o keçən günə -  
Şirin məhəbbətin odunda yanaq!***

***Yuxuma girmişdin sorğu etməyə,  
Dərdli ürəyimdə dururmu yerin?!  
Bəlkə də, gəlmişdin mənə deməyə:  
Sonu olacaqmı qəmin, kədərini?***

***Gəlmişdin yuxuma, niyə dinmədin?  
Titrəyən dodağın cəlladım oldu.  
Uzaq gəncliyimdən uçub gəlmişdin,  
Gəl, birgə qayıdaq! De, hansı yoldu?***

***Özün uzaq idin, baxışın mənə,  
Qol açdım, heyif ki, tuta bilmədim!  
Sən getdin, yuxum da getdi sənidlə,  
Oyandım, sübhəcən yata bilmədim!***

***Daha gücüm çatmır, çəkmə bilmirəm -  
Bir belə yükünü sənə həsrətini!  
Bəxtimə mən sənli yuxu istəyəm,  
Röyasız yaşamaq çətindir, çətin!***

***Enişə-yoxuşa üz tutdu yollar,  
Başımız üstünü tez aldı payız.  
Daha nə qara saç cavan Azad var,  
Nə də tez küsəyən nazlı dəcəl qız!***

#### 4-CÜ HISSƏ

-1-

Vaxt gedirdi, ürəyimin yarası sağalmırdı. Bacısı deyibmiş Solmazın bir uşağı - qızı olduğunu. "Allah xoşbəxt etsin səni, Solmaz!" - dedim ürəyimdə.

İndi bizim evdən gəlirdi təkidlər-tələblər. "Ev-lənməlisən! Yoxsa, oralarda kiməsə ilişəcəksən!"

İşdən gəlmişdim, gecə idi. Evimizdən gələn məktubu bir də oxudum. Məktub qəti tələblə yazılmışdı: "Ya, çıxıb gəlibsən bir yolluq. Ya da ki, gəlib evlənin gedirsən! Gözləyirik" Mən neynəyim? Ürəksiz, sevincsiz bir insan kimləsə ünsiyyət tapa biləcəkmə? Məktub əlimdə, çıxdım bayıra.

Səssizlik çökmüşdü təbiətə... Bir gecə sükutunu yalnız uzaqlarda işləyən hansısa zavodun səsi pozurdu. Aralanıb endim Yeniseyin sahilinə. Bu böyük çay şəhəri iki hissəyə bölür, Sağ sahil, Sol sahil. Burada çay o qədər enlidir ki, hətta, ada da yaranıb ortada, Tatışev adası. Körpünün uzunluğu bir kilometr altı yüz metrdir. Həmişə sevmişəm bu böyük, gur sulu çayın sahilində oturub arzular dünyasına dalmağa. Ən çox da xoşum gələrdi, sakit qış axşamları burada tənha oturub seyrə dalmaq. Sakit-

lik içində aram-aram səpələnən yumşaq qar dənə-ciklərinin altında nə qədər planlar qurmuşam. Solmazla necə yaşayacağımızı, necə gözəl uşaqlar böyüdəcəyimizi düşünmüşəm, arzularım məni Solmazlı dünyamda yaşadıb, sevindirib.

Amma, indi arzulamağa - planlar qurmağa yox, məhv olan arzularımın yasını tutmağa çıxırdım bu sahilə.

Hərdən xəyallarım dönürdü arxaya. Bir anlığa unudurdum özümü, acı həqiqəti. Sevinc, ümid, təsəlli dolu duyğular dolurdu qəlbimə. Amma bu duyğular yuxuya bənzəyirdi. Yalan, sonu sevincli yekunla bitən şirin yuxulara. Reallıq uzağa gedə bilmirdi. Və o şirin duyğular əriyir, öz yerini verirdi həqiqətə. Sanki, diksinib ayılırdım yuxudan. Şirincə başlayıb acılıqla qurtaran keçmiş, dumanlı, ürək parçalayan gələcək. Taleyin hazırladığı qismətə kim müqavimət göstərə bilər?..

Axır, qonşu kənddən bir qızla evləndim. Apar-dım özümlə. Heyflər, onu xoşbəxt edə bilmədim. Solmaz barədə ona heç vaxt heç nə danışmadım. Amma, ürəyimin soyuqluğu, sevinə bilməməyim göz qabağında idi. Bacarmadım özümlə. Gücüm çatırdı şeir yazmağa. Sızıldayan yaralarımın şeirlərimlə örtük çəkirdim.

*Odlanır ürəyim yar firqətindən,  
Məhəbbət nəğməli dil itirmişəm.  
Fələk fərman verib sonsuz nisgilə,  
Yanıban olmuşam kül, İtirmişəm.*

*Unutmaq olarmı keçilən yolu -  
Acılı, şirinli xatirə dolu.  
Bir ahu baxışlı, xuraman boylu,  
Bahar tərəvətli gül itirmişəm.*

*Saf eşqin odunda yanan, alışan,  
Məhəbbət şənində nəğmələr qoşan,  
Sevgidən güc alan, qaynayan-coşan,  
Ürəyə yol salan sel itirmişəm.*

*Yol edib aradan neçə fəsillər,  
Daha nəğməsini demir bülbüllər.  
Soraq etmir bizi çiçəklər, güllər,  
Çəmən itirmişəm, çöl itirmişəm!*

*Deyirlər, binadan yazılar yazı,  
Nə fərqi: olgunan razı-narazı!  
İki ürək seçən arzu-murazı,  
Özündə saxlayan il itirmişəm!*

Axır, o şeirlərim də boşanmağıma səbəb oldu. Həyat yoldaşımın heç bir günahı yox idi. Yalnız bircə səbəb: özümə gələ bilmirdim tez. Vaxt lazım idi mənə. Gülmək, sevinmək məndən uzaq düşmüşdü. Könül evim dönmüşdü bağlı zindana.

-2-

1992-ci ilin avqust ayı idi. Kəndimizdə döyüşlər gedirdi. Avqustun əvvəlləri çoxlu yaralanlar oldu. Şəmkirdə xəstəxanada müalicədə olan yaralılara baş çəkməyə gedəsi oldum. Xəstəxanada işimi qurtaran tək üz tutdum rabitə şöbəsinə.

Sarışın qız öz yerindəydi. Aradan neçə illər keçsə də, tanıdıq bir-birimizi. Üzr istəyib, arzumu - yalvarışımı çatdırdım: Solmaz barədə bir məlumat! "Bir dəqiqə dayanın!" - dedi, keçdi içəri. Hiss etdim ki, zəng etdi. İki dəqiqə keçdi, çıxdı bayıra.

-Gedək!

Görüşdük! Mən belə görüş arzulamırdım, Solmaz! Solmaz!

*...Azalmır könülümün həsrəti, qəmi,  
Görüşə yetişmək olur beləmi?  
Fələyin taleni yazan qələmi,  
Bilmədik, yolları bağlayacaqdı.*

Solmaz ağladı. Deyirlər, kişi ağlamaz. Amma, yalandır! Parça-parça olmuş ürəyin göz yaşlarını saxlamaqmi olar? Təzəcə cücərməyə başlamış arzuları, diləyi məhv olmuş, gənc ikən qocaya bənzər olmuş, "niyə yaranmışam!" - deyər fəryad edən insana demək olarmı niyə ağladın? Özümü saxlaya bilmədim, göz yaşlarım töküldü!

İlahı, niyə belə xəsisən xoşbəxtlik paylayanda! Təzəcə həyata qədəm qoyan günahsız cavanları nə üçün əzaba, iztiraba düşür edirsən, ey Yaradan? Göz yaşları içində danışdı olub keçənlərdən. Uşaq olan kimi boşanıblar. Bir neçə il uşağını tənha böyüdü. İkinci ildir ki, gözəl bir insana ərə gedib. İkinci körpəsi var. Atası da gedib rəhmətə.

Ünvanımı istədi, verdim. "Son məktubumu yazacam, Azad!" - dedi.

Ayrılanda mənə elə gəldi ki, biz qorxduq! Qorxduq son nəfəsimizə qədər bizimlə yaşayan o ülvi məhəbbətin şüurumuza üstün gəlməyindən! Hisslərimizin bizi harasa çəkəcəyindən qorxduq. İki ailə, hər ailədə birgə ömür sürən iki həyat! Hər ailədə atalı-analı yaşamaq istəyən körpələr! Kimə deyəsən etirazını, kimə göstərəsən əbədi sızlayan

ürək yarasını?..

Övladlarım oğul oldular. Qızım olaydı, Solmaz qoyardım adını! Alınmadı.

Məni yola saldı, ağladı yenə. Yadıma bir neçə il qabaq Solmazın məni Rusiyaya yola saldığı düşdü. Onda da, mən qatara minəndə ağladı.

Təki mən minməyəydim o qatara! O qatar məni Solmazımdan əks tərəfə apardı!

Yenə mahnı gəldi qulağıma:

*Bülbül, sənün işin qandı,  
Aşıqlar oduna yandı,  
Nədən hər yerin əlvandı,  
Köksün altı sarı, bülbül...*

### **SOLMAZIN DEDİKLƏRİ:**

Gənlik fəslə sevgi duyğularının baş qaldırdığı çağlardır. Yeni hisslər, yeni duyğular ürəklərimizi cilovlamış, hərəkətimizə sahib olmuşdu.



Azadla aramızda yaranmış bu münasibətə nə ad verə bilərdim? Səmimi ünsiyyətmi, iki gəncin dostluğunu - axı dostluq belə olmur! Mənə xoş idi Azadla oturmaq, söhbətləşmək. İlk əvvəl başa düşmürdüm ürəyimdə nələr baş verdiyini. Azadın səsi gələndə küçəyə boylanmaq, bəzən, qapını açıb çölə çıxmaq istəyirdim; bunlar məndən asılı olmurdu. İlk dəfə Azad dəniz kənarına getməyi təklif etdiyi gün ən xoşbəxt günüm oldu mənim. Mən, sanki,

nağıllar dünyasına köçmüşdüm. İlahi, nə gözəl dünyalar var imiş! Şirin arzularla dolu günlər, sevincə açılan səhərlər, şirinliklə yetişən gecələr var imiş! O günlər, o aylar mənim yaşadığım günlər idi, aylar idi! Sevincə dolu, səadət dolu ürəklə yaşadığım Azadlı günlərim idi, aylarım idi. Düz payıza kimi. Azad əsgər getdi. Bütün kişilər gedir əsgərliyə. Başladım günləri saymağa...

İki il keçdi. Azad gəldi hərbi xidmətdən. "Daha Azad həmişəki uşaq deyil. Əsgərlik uşaqları böyüdür, kişi edir" - dedi bacım.

-1-

Ürəyimdə təlatüm var. Bu gün sevgimizi dilə gətirdik! Rahatlıq tapa bilmirəm. Ürəyim bir şüşə qaba salınmış kəpənək kimi bütün gecəni, bütün gündüzü çırpınır, mənə əziyyət qarışıq ləzzət verir. Azadın baxışlarının, doğma, əziz səsinin ?əsrətini ç?kirəm. Yumuram gözlərimi - Azadı görürəm, açırım gözlərimi - Azadı görürəm! Dünyamın ən şirin sözü: Azad!

-2-

Azad getdi kəndlərinə. Danışdıq ki, yanvar tətili mən də gedim evə. Filan gün görüşək rayonda.

Evimizdəydim. Səhər, hələ günəş salama gəlməmiş yerimdən qalxıb əl-üzümü yudum, saçlarımı daradım. Anam girdi içəri. Məni arxadan qucaqlayıb saçlarımı öpdü.

-Solmaz, qızım, bacın mənə bir-iki söz danışdı. Amma, istərdim, özün danışasan.

-Nə deyim, ana...

-Hər şeyi danış, hər şeyi. Mənim gül balam!

-Axı, sən hər şeyi bilirsən, ay ana!

-Danış, gül balam, özün danış.

-Anam, əziz anam! - Anamın qucağına sığındım. - Azaddır adı! Ana, mənim üçün dünyada bir-cə insan var, odur. Nə deyim sənə, mən bilmirəm. Onsuz həyat yoxdur mənə!

-Axırı xeyir olsun, ay bala! - Anam köks ötürdü.

- Atan nə fikirləşir, görəsən...

-3-

Zöhrab məndən dörd yaş böyükdür. Texnikum qurtarıb və artıq vəzifədə işləyirdi. Atası isə, atamın rəisi idi. Həm də dost idilər.

Son vaxtlar tez-tez yolum üstə çıxırdı. Bir dəfə mənə saxladı:

-Solmaz, neç? vaxtdır fürsət gəzirəm ki, s?nin? görüşəm. Xa?iş edir?m, qulaq as, Solmaz. M?n ??miş? s?ni düşünür?m. Yalvarıram, vaxt de, imkan edək, görüş?k...

-Nəyə lazım, Zöhrab. Belə fikri gətirmə ağlına.

-4-

Əziz insanımı Rusiyaya yola saldım! İlahi, nə qədər ağır idi mənə Azaddan ayrılmaq! Neynəmək olardı, oxumaq lazım idi və Azad institut həvəsi ilə yaşayırdı. Göz yaşlarımı saxlaya bilmədim Azad qatara minəndə. Qatar fit verdi, hərəkətə gəldi, dedim ürəyim düşəcək yerindən! Qışqırmaq istəyirdim: "Qayıt, getmə, Azad! Düş, əzizim!" Qışqıra bilmədim. Ağladım sakitcə. Kaş qışqıraydım, yalvaraydım! Nə qədər əzablara düçar olacaqmışam, ay Yaradanım! Minib gedərdim Azadla, nə olacaqdı? Nə itirəcəkdim? Fikirləşmişdik ki, bir ilə həll edərək hər şeyi! Birləşəcəyik bir ilə! Nə var ki, dö-zərək bir təhər...

-5-

Beş ay ərzində, yanvar və may aylarında Azad iki dəfə gəlmişdi Rusiyadan. Yanvar ayında altı gün ömrümün gözəl çağlarını yaşadım. Sevdiyim əzizim, gözümün işığı mənimlə idi. Saatlarla mavi dəniz dalğalarına baxar, arzu diləklərimizi dilə gətirərdik. İyun ayının əvvəlləri yenə gəldi Azad.

İş elə gətirdi ki, mən rayona getməli oldum. Azada bir kağız yazıb rəfiqəmin iş yerində görüşə biləcəyimizi dedim. İki gün kənddə, iki gün sə rayonda görüşdük. Bu görüşlər, bu anlar mənim ömrümə verilmiş ən gözəl dəqiqələr idi.

Bircə gün keçmişdi Azadın getdiyi gündən. Atam sərt səslə mənə yanına səslədi:

-Bir k?r? tapşırıram s?n?, yadında saxla: ?ara gets?n, get. Amma, bir saatdan artıq yoxa çıxmırsan evdən! Sən başa düşdün mənə? Ta, Bakı ilə də qurtardıq. Mənə sənə işin lazım deyil. Bildin, yox? M?n qorxa-qorxa başımı t?rp?tdim:

-Yaxşı...

-Özün d? bu gündən sonra, hara getsən yerini m?n? deyirsən.

Bu günədək mənim üçün bir sual bağlı durur: Atam bilmişdi Azadla mənim kənddə və rayonda olan görüşümüzü. Necə, haradan bilmişdi atam?

-6-

Azada rayondan məktub göndərirdim. Elə məktubu qutuya atıb iki-üç metr aralanmışdım ki, "Solmaz, salam!" - dedilər. Zöhrab idi. Qorxdum olduqca! Əgər məktub haqda soruşsa nə deyəcəm? Atama söz çata bilərdi. Salamını aldım. Yaxınlaşdı. "Kəndə qayıdırsansa, gedək bir yerdə". "Yox, hələ mağazalara baş çəkəcəm" - dedim. Birgə addımlayırdıq.

-Atam atanla söhbət edib. Bizim gələcəyimiz barədə. Atan bildirib ki, o, bu iş? razıdır. Sənə də razı olacağını deyib... Ancaq, sənə fikrini bilsəm, pis olmazdı, Solmaz.

Ür?yim sıxıldı. Sanki, daxilimdə nə isə qırıldı. Dayandım. Zöhrab təəccüblə mənə baxdı:

-Solmaz, s?n? n? oldu? Niy? bel? d?yişdin?

-Nahaq, Zöhrab, çox nahaq! - deyə bildim.

-7-

Anamın Zöhrabdan xoşu gəlmirdi. Həmişə ona qarşı soyuqluq göstərirdi. Atam isə, əksinə, "biliklidir, cəlddir, hər şəraitdən baş çıxarandır" - deyir, getdikcə daha artıq ona meyl edir, yaxşı üz və etibar göstərirdi. Mən qorxurdum gələcəyimdən, qorxurdum atamın qəzəbindən, qorxurdum ələcsizli-ğimdən. Anam mənim nələr çəkdiyim hiss edirdi, görürdü. Söz verdi ki, atamı çalışıb yola gətirəcək. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi!

Bu fərəh uzun sürmədi. Atamdan mənim ünvanıma deyilən səs eşitdim:

-Mən Rusiyətə qız böyütməmişəm! Bir də bu söz çıxsa ortaya küsün özünüzdən! Bu mənim son sözüm! İkinizə bir güllə vurmasam, mən kişi deyiləm!

Bir axşam atam mənə yanına çağırırdı. Oturduq yan-yan.

-Qızım, sən uşaqsan, yaxşını, pisini bilmirsən. Zöhrab gözəl ailədənir. Savadlı, yaşamağın yolunu tapmış, vara-dövlətə, hörmətə nail olmuş belə insanı sevməyə dəyər. Gözümüzün qabağında böyüyüb. İllər keçər, özün öz xoşbəxtliyinə görə Yaradana şükür oxuyarsan. Bir-iki günə gəlməlidirlər el adətiylə razılıq almağa. Razılığ, sən bilirsən ki, mən bir il qabaq vermişəm. Mən ananla evlənen günədək heç tanış deyildik.

Mən ağlayırdım sakitcə...

Mən neynəyim, haranın daşın töküm başıma? Pulum olsaydı və dil bilsəydim, bu dəqiqə, bəlkə

də qaçardım Azadın yanına! Bilirdim ki, qəbul imtahanları verir. Amma, neynəyim, dəli olacaqdım. Təcili məktub göndərdim Azada: "Çatdır özünü!"

Atamla söhbətdən üç gün sonra nişan gətirdilər. Göz yaşlarım, yalvarışım heç nə vermədi mənə. Bircə əlac və ümidim Zöhrabın özünə idi. Yalvardım ona: "Zöhrab, sən bilirsən ki, səni sevmirəm. Mənim ürəyim, varlığım başqasındadır. Yazıq olacağın sən də, mən də. Necə yaşamaq olar, bir halda ki, yoldaşın sevir başqasını?" Gülümsədi, istədi tuta qolumdan. Dəli tək atıldım arxaya. "Örgənərik bir-birimizə, Solmaz. Ən başlıcası, səni canımdan artıq sevirəm. Sən də sevecəksən!"

Dil yalanını tutmaq, ürəyin xəbisliyini deyilən sözlərlə başa düşmək çətindir. Yalan sözləri ciddi səslə demək olar.

Lakin insanın gözləri başqa aləmdir, göz riyakarlıq bacarmır. Gözlər bir açıq kitabdır, oxu həqiqəti. Gözün öz dili var, lal dili. Yaxşıca qulaq as, həqiqəti deyəcək.

Mən Zöhrabın gözlərində onun yalanını, pis insan olduğunu gördüm.

Həmin gündən sonra getdikcə nəzərimdə dünya dəyişdi. Zöhrab mənə yaxınlaşdıqca, mən ondan uzaqlaşmaq istədim. Onun şirin danışığı da, göstərdiyi məhəbbəti də, evdəkilərimə, ən çox da atama münasibəti də saxta idi.

-8-

Avqustun axırları idi. Azaddan xəbər çıxmadı. Gəlsəydi, mən heç nəyə baxmadan ona qoşulub qaçacaqdım. Hər şeyi ölçüb-biçmişdim. Açıq qapımızın qabağında, küçədə oturmuşdum. Gözüm yollar da, qulağım səsdə, ürəyim kədərdə idi. Atamı tələsik gələn gördüm. Çatdı mənə: "Qızım, qardaşın xəstədir, yığış gedək, baş çəkək". Qardaşım təyinatla göndərilmişdi, Qarabağda işləyirdi. Tələsik hazırlaşdım, oturdum maşına. Atamın belə tələsməyi, məni də tələsdirməyi düzü bir az qorxuya saldı məni. Demək, qardaşım çətinlikdədir!

Gəldik qardaşimgilə. Bir azca soyuqlayıb. Atam məni "burada qal, qardaşının yanında 2-3 gün" - deyib səhəri getdi.

Sonralar başa düşdüm hər şeyi. Azad gəldiyini Almaz çatdırıb atama, zəng edib işə. Və atam məni çıxarıb aradan.

Heyflər, o vaxt mən başa düşmədim. Bir daha ömrümdə Almazın bu xəyanətini bağışlamayacam! Azadın gəlişini atama deməsəydi, biz qovuşardıq.

Mənə demək əvəzinə, atama dedi. Və mənim sənə, arzularla yaşayan bir gənc kimi məhvimə qol qoydu. Sonralar Almaz səhvini boynuna alsada, yanıb kül olan evi bərpa etmək olmazdı. Mən Azadla bərabər itirdim Almaz adlı bacımı.

-9-

Bir il bir aydan sonra boşandıq Zöhrabla. Gündə dava, söyüş məni dəli olmaq dərəcəsinə gətirmişdi. Üstəlik, onun başqa bir qadınla gəzdirdiyi də ortaya çıxdı. Qadın qaraçılardan idi. Atam bir neçə gün içində gümrə bir kişidən ağ saçlı qocaya döndü. İşdən də çıxdı.

Mənim taleyimin belə olmağında, bu iztirablara düşməyimdə atam hansı rol oynadığını özü yaxşı başa düşürdü. Heç vaxt yadımdan çıxmaz bir hadisə. Təzə il ərəfəsi idi. Təzəcə boşanmışdıq Zöhrabla. Körpəmi bələyirdim. Başa aşağı durub bələklə əlləşəndə Azadın sinəmdəki cibdə saxladığım əsgər şəkli yerə düşdü. Qaldırdım, dodaqlarıma yaxınlaşdırdım, və ağladım. Özümü saxlaya bilmirdim, hönkürürdüm. Birdən arxada nə işə səs hiss etdim. Çevrildim, baxdım. Atam durmuşdu. Gözləri yaşarmışdı. Əlimdəki şəkilə işarə etdi, güclə eşidiləcək səslə dedi:

-Mən bədbəxt etdim səni, qızım, bədbəxt. Mənə yer yoxdu bu dünyada!

İndi neçə illər keçib aradan. Və mən bu günkü Solmaz tək baxıram o illərin dilsiz-ağızsız Solmazına. O Solmaz tabe oldu ata gücünə, böyüklərin tövsiyyəsinə. Axı, niyə müqavimət göstərmədi o Solmaz? Bəlkə, Azada sevgim zəif idi?

**YOX! Və bir də YOX!**

## EPİLOQ

*Müəllifdən:*

Solmaz yazdı son məkubunu Azada. Böyük həcmli, dərddli bir ürəyin nələr çəkdiyini əks etdirən məktub idi bu məktub. Göz yaşından başqa heç nəyə gücü çatmayan, arzusu əleyhinə istəmədiyi qapını açmağa məcbur edilən qızın-qadının haray səsinə çox illərdən sonra Azada çatdıran məktub idi. Amma, bu məktub da əvvəlki məktub tək gecikmişdi...

Özü də neçə gün yox, neçə il... gecikmişdi...  
Heyf! Çox heyf!..